

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA
(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

A

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1988-03-03

DIE STAAT teen:

PATRICK MABUYA BALEKA EN 21

ANDER

VOOR:

SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN

ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT:

ADV. P.B. JACOBS

ADV. P. FICK

ADV. W. HANEKOM

NAMENS DIE VERDEDIGING:

ADV. A. CHASKALSON

ADV. G. BIZOS

ADV. K. TIP

ADV. Z.M. YACOOB

ADV. G.J. MARCUS

TOLK:

MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE:

(SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT:

AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS:

LUBBE OPNAMES

VOLUME 358

(Bladsye 20 557 - 20 617)

HOF HERVAT OP 3 MAART 1988.

LITHEBE ISHMAEL TAU, v.o.e. (Deur toik)

MNR. JACOBS : U edele, al die beskuldigdes is by die hof vandag.

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Tau, u het vir die hof gesê dat u broer was 'n kandidaat in die verkiesing van November 1983. -- Dit is die waarheid, ja.

Wie was die ander kandidaat wat teen hom gestaan het?
-- Mnr. C.M. Koekoe en ander.

Het hy en jou broer teen mekaar gestaan? -- Hulle was (10) leiers van die partye, maar wat eintlik die meeste wyke wou geneem het.

Het hulle in die verkiesing self gestaan as kandidate?
-- Ja.

En het hulle mekaar geopponeer in dieselfde wyk? -- Ja.

Was dit net die twee kandidate in daardie wyk of was hulle meer as twee kandidate? -- Daar was nog ander-mense gewees.

Wat ook gestaan het in dieselfde wyk? -- Ja.

Wie is verkies? -- Koekoe was verkies.

U sê hy was 'n besigheidsman gewees. Wat se besigheid (20) het hy gehad? -- Hy het huurmotors van sy eie.

Wat se besigheid nog? -- 'n Garage.

Winkels? -- Nee, hy het nie 'n winkel nie.

Was sy besigheid op die 11de beskuldig? -- By daardie tyd van die 11de het sy garage nie meer gewerk nie.

HOF : Was hy toegemaak? -- Ja.

MNR. JACOBS : U broer en u almal is saam in dieselfde besigheid? Dit is eintlik 'n familiepoging die verskillende besighede wat julle bedryf? -- Ek het my eie besighede apart van hom. Hy het ook sy eie besighede. (30)

Was/...

Was sy besighede op 11 Februarie 1985 beskadig? -- Ja, die besigheid in Kroonstad was beskadig gewees. Die ander besigheid van hom is in Qwa-Qwa.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : As u praat van Kroonstad praat u van Kroonstad of praat u van Seeisoville? -- Ek praat van Seeisoville.

MNR. JACOBS : Op 11 Februarie 1985 was dit - in watter woonbuurte is besighede almal beskadig daardie dag? -- Seeisoville en Phomolong.

Wat van Constantia? -- Nee, ek het nie gehoor daarvan(10) dat daar enige skade daar gedoen was nie.

Wat van die ou lokasie? -- Die ou lokasie het nie meer winkels nie.

Op daardie stadium stel ek dit aan u was daar winkels in die ou lokasie wat ook daardie dag met klippe gegooi was? -- Nee, ek het nie daarvan geweet nie.

En in Constantia ook? -- Nee, ek het nie daarvan gehoor nie.

Nooit daarvan kennis gedra nie? -- Nee.

Ek sal nou-nou daarna terugkom. Ek wil net n ander (20) punt aanvat. U sê dat die raadslede het in die winter van 1985 bedank? -- Ja.

Was dit nou in Juliemaand of Augustusmaand of in Junie- maand? -- Ek kan nie met sekerheid sê in watter maand dit was nie.

Maar was dit al diep in die winter in? -- Dit was koud gewees.

Dit was nie hier by Maart of voor Maartmaand gewees nie? -- Nee.

Jy sien, hoekom ek vir u vra is, want Maartmaand of (30)

voor/...

voor Maart wat u sê nie kan wees nie, ons het 'n bewysstuk in hierdie hof - ek wil u eerstens verwys na BEWYSSTUK W68 in volume 11. Dit is 'n publikasie met die naam van The Eye en op die voorblad, op bladsy 1 daarvan sien ons dit is The Eye volume 5 nommer 1 gedateer Maart 1985. U sien daarbo staan dit is 'n Maart 1985 uitgawe, nê? -- Ja, ek sien dit.

Dan is daar 'n berig "We do not pay". Die eerste kolom onder daardie berig daar staan in die derde paragraaf "In Seeisoville, Kroonstad, in the Orange Free State four councillors have resigned after the residents put pressure on(10) them to do so." Sal u saamstem as hierdie mense in Maart 1985 alreeds kon rapporteer van vier raadslede wat bedank het, dat jou stelling hierso dat dit in die winter gebeur het heeltemaal verkeerd was? -- Nee, ek stem nie saam nie.

Hoe sal hierdie mense - kan jy aan enige moontlikheid dink hoe hierdie mense in Maartmaand nog voordat die raadslede bedank het al gewet het vier het bedank? -- Ek weet nie hoe dit gekom het nie.

HOF : Dit is wat hulle noem 'n heldersiene "eye". -- O.

MNR. JACOBS : Is dit nie so dat hierdie mense het nie soos jy vir die hof gesê het omdat hulle met die burgemeester (20) oor sy termyn gestry het bedank nie, maar omdat die inwoners druk geplaas het op hierdie raadslede. Dit is daarom dat hulle bedank het? -- Volgens wat hier geskryf is, is die stelling reg, maar volgens wat hulle vir my gesê het, is hierdie stelling wat hier geskryf is verkeerd.

U sien daar is 'n ander dokument wat sê in C volume 7, Dit is C110, 'n dokument wat by die UDF gekry is, die bylae van daardie een op bladsy 20 sê dat in Seeisoville het vier lede van die raad bedank weens die skoolboikot? -- Dit is nie wat hulle vir my gesê het nie. (30)

Was daar 'n skoolboikot gedurende Februarie 1985? -- Ja.

En wat was die redes vir die skoleboikot? -- Die kinders wou die SRC gehad het.

En ook teen die raadslede en teen die raadstelsel gewees het? -- Nee.

Weet jy nie of sê jy dit is nie so nie? -- Ek weet nie.

Was hierdie skoleboikot by al die skole daar in die woonbuurtes, die swartwoonbuurtes in Kroonstad? -- As 'n mens nou op die tydperk moet sê het Bodibeng langer 'n boikot uitgevoer as Kananelo. Kananelo was net vir 'n paar dae gewees. (10)

Het die skoleboikot gelyk begin op 11 Februarie 1985? -- Ja.

En dit was by al die skole gewees in swartwoonbuurtes in Kroonstad? Ek vra nie hoe lank dit geduur het nie, maar dit was by almal.

HOF : Laat ons nou net duidelikheid kry. Bedoel u met al die skole al die hoërskole of die laerskole ook?

MNR. JACOBS : Die hoërskole? -- Ja, dit het betrekking gehad op al die hoërskole.

Ook op die onderwyskollege daar? -- Nee. (20)

En ook in Constantia die skole in die kleurlingwoonbuurt aldaar? -- Nee.

Die hoërskole daar. Weet u hoeveel hoërskole het aan hierdie skoleboikot deelgeneem? Kan u hulle name vir ons noem? -- Bodibeng, Kananelo. Dit is net die twee hoërskole in Kroonstad.

Is dit nie een in Constantia ook wat deelgeneem het nie? -- In Constantia is daar net 'n "primary" skool.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL): En by Phomolong? -- Phomolong is Kananelo. Dit is die hoërskool daar. (30)

MNR. JACOBS/...

MNR. JACOBS : Was daar laerskole wat deelgeneem het aan hierdie skoleboikot? -- Toe hierdie moeilikhede begin het, was die kinders huis toe gestuur deur die onderwysers.

Maar ek vra vir u, het van die laerskole deelgeneem aan die skoleboikot? -- Nee.

Wat se moeilikheid was daar dan dat die onderwysers die kinders huis toe gestuur het? -- Dit is omdat al die woonbuurtes daar deur traangas geaffekteer was.

So, was daar opstote in al die woonbuurtes in Kroonstad, in die swartwoonbuurtes? -- Ja. (10)

En is dit reg dat die leerlinge in die hoërskole was georganiseer deur COSAS om aan hierdie skoleboikot deel te neem? -- Nee.

Nou wie het dit georganiseer? -- Ek weet nie.

Jy weet darem ten minste die opstote was georganiseer om SRC's, studenterrade te kry daar? -- Dit is wat aan my gesê was.

U weet nou nie wie is dit wat organiseer om SRC's, wie die skoliere en die mense organiseer om SRC's te kry nie? -- Nee. (20)

En ook in die onderwysopleidingskollege het AZASO daar georganiseer?

HOF : AZASO of SM?

MNR. JACOBS : AZASO? -- Nee, daardie skool het nie deelgeneem aan die boikot nie.

Was daar nie 'n klipgooiery daardie dag van die 11de by daardie skool by die onderwyskollege en dat die voertuie wat op die perseel was daardie dag was met klippe gegooi en die polisie moes die onderwysers of die lektore uitneem na veiligheid toe nie? -- Nee, ek weet nie. (30)

Is/...

Is dit nie so nie dat hierdie organisasies AZASO en COSAS wat by daardie skole en die onderwyskollege is, het 'n komitee gevorm om die organisasie daar te doen? -- Nee.

Is dit nie 'n komitee van tien wat daar in Kroonstad gevorm was nie? -- Nee, daar was nie so iets nie.

Het jy vir mnr. Daniël George geken? -- Nee, ek het hom nie geken nie.

Jy sien, ek wil u verwys na BEWYSSTUK AAC55. Dit is 'n SASPU National wat by beskuldigde nr. 22 gekry was gedateer Maart 1985. Dit is volume 6 nommer 1 bladsy 4. Sien u (10) daar bo is 'n foto van daardie een begrafnis wat in Kroonstad gehou was? -- Ja, ek sien dit.

Jy het nou die een wat 'n bietjie onduidelik is. Hier in die regterhoek onder, kan jy vir ons sê wie die persoon wat daar is met die bril op? Kan u sê of dit mnr. Bloem is? -- Nee, ek sien nie die persoon mooi nie.

Die persone wat die kis dra of by die kis is, herken u enige van hulle? -- Nee, ek kan hulle nie herken nie.

Kyk daardie eerste kolom, die berig daar "Free State townships rage. " Die derde paragraaf van onder af "In (20) Kroonstad COSAS and AZASO, students from three high schools and training college formed a joint organisation to fight for democratic SRC's." Wat sê u daaromtrent? -- Nee, dit is 'n leuen. Daar is nie drie hoërskole in Kroonstad nie.

Was daarso enige huise van lede van COSAS gebrand daar in Kroonstad? Nie gebrand nie, maar aangeval met petrol-bomme, laat ek dit liewers so stel? -- Ek ken nie die lede van COSAS nie.

Weet u of mnr. Bloem se huis aangeval was met petrol-bomme? -- Ja, ek weet.

(30)

Jy/...:

Jy sien as ons die laaste paragraaf van daardie kolom lees dan staan dit daar "The houses of local UDF committee member Dennis Bloem's was petrolbombed and he was later detained. COSAS members' homes in Welkom, Kroonstad and Toweto were also bombed." -- Ja, ek sien wat daar geskryf is.

Wat sê u daarvan? -- Nee, dit is nie reg nie.

Was mnr. Bloem se huis nie met 'n petrolbom aangeval nie? -- Dit was aangeval, ja.

Hoe sê jy dan dit is nie die waarheid wat daar staan nie? -- Waarvan ek nie weet nie is waar hulle praat van (10) die huise van COSAS lede. Dit weet ek nie van nie.

Is dit nie so nie dat hierdie organisasies wat by die hoërskole is, COSAS, het by winkeliere gegaan en gereeld daar fondse gekry, bydraes gevra van die winkeliere en ook van u? -- Nee, hulle het nie by my gekom nie.

Weet jy van ander winkeliers wat bygedra het vir hulle fondse? -- Nee, ek weet nie.

Ek wil vir u 'n foto hierso toon. Dit is 'n huis wat gebrand is en ek stel dit aan u dit is die huis van raadslid Nkomonde wat in Phomolong geleë is en dit is afgebrand op (20) die 11de? -- Sover ek weet het Nkomonde se huis aan die brand geslaan na die onluste wat ons van praat.

So, sy huis is aan die brand gestee? -- Ja, sy huis het gebrand.

En sy huis het gebrand voordat hy bedank het as 'n raadslid? -- Nee, ek kan nie meer so goed onthou nie.

Jy sê hy het na die onluste van die 11de aan die brand geraak. Kan jy vir ons sê hoe lank daarna? -- Ek kan nie meer so goed onthou nie, maar as ek reg is, het ons daarvan gepraat toe hy met my gepraat het oor die moeilikheid wat (30)

hy/...

hy gehad het met mnr. Koekoe.

Want ek wil dit aan u stel daardie foto is geneem op die 11de Februarie 1985? -- Nee, ek het niks van die huis gehoor nie.

En sy huis is aan die brand gesteeek deur die oproeriges en daarom het hy bedank en dit is die druk wat die gemeenskap op hom geplaas het? -- Ek weet nie.

Ja, nou weet jy nie. Stem jy saam dit is sy huis op daardie foto? -- Ek het nie gesê dit is sy huis nie. U het vir my gesê dit is sy huis. (10)

Maar ek vra vir u, stem u saam dit is sy huis daardie? -- Ek sal nie kan sê nie, want die huis is nie meer so nie.

Hy is nou beskadig deur brand? -- Ja.

Het u mnr. Nkomonde se huis geken? -- Nie destyds nie, nee. Nou ken die huis, maar destyds nie.

Ek wil vir jou 'n paar foto's wys van Seeisoville en die winkels daar. Die een is mnr. Shabalala se winkel. Is dit mnr. Shabalala se winkel daardie? Ken jy hom? -- Ja, ek ken die winkel.

Die winkel is net naby jou winkel, is dit nie? -- Ja. (20)

En dit is in Seeisoville? -- Ja.

'n Mens kan sien die ruite is stukkend en ook die klippe wat op die stoep lê? -- Ja.

Kan ons daardie foto inhandig?

HOF : Gaan dit ons enigsins help om te sien hoe lyk klippe op 'n stoep en 'n ruit wat stukkend is? Wat bewys dit?

MNR. JACOBS : Ek sal dit nie inhandig nie. Daar is ander foto's wat ek graag aan die getuie wil toon. Ek wil vir u toon wat in Constantia daardie dag gebeur het.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Is u klaar met die foto met (30)

Shabalala/...

Shabalala se winkel? -

MNR. JACOBS : Ek gaan hom ook nie inhandig nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Maar is u klaar met die getuie?

MNR. JACOBS : Ek is klaar met hom.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : U maak nie die stelling dat dit op 11 Februarie gebeur het nie?

MNR. JACOBS : Ek het dit reeds aan hom gestel dit is op 22 Februarie. Dat die foto op die 11de geneem was. Ek sal dit dan net duidelik maak. Ek stel dit net aan u dat mnr. Nkomonde se winkel - se huis is in Phomolong geleë en hy is (10) op 11 Februarie 1985 aan die brand gestek? -- Ek weet nie daarvan nie.

HOF : Die foto wat u nou gesien het van Shabalala se winkel is dit soos dit gelyk het op 11 Februarie toe u gaan kyk het? -- Ja.

MNR. JACOBS : Ek wil net aan u 'n ander foto van Seeisoville toon. Hier is nie 'n naam ongelukkig op die winkel nie. Kan u net vir ons sê wie se winkel is dit? Is dit nie moontlik u winkel daardie nie? -- Nee.

Ken u daardie winkel hoewel u moontlik nie vir ons (20) kan sê wie die eienaar is nie? -- Dit is 'n slaghuis. Die hele plek daar is 'n slaghuis.

Dit is daarom dat ek vir u vra, is dit nie moontlik u slaghuis nie?

HOF : Wie se slaghuis is dit? -- Nee, dit is nie myne nie.

MNR. JACOBS : Is dit 'n slaghuis daar in Seeisoville? -- Ja.

En dit was so beskadig op 11 Februarie 1985? -- Ja.

En die skade was ook die vensters en goed wat stukkend gegooi was? -- By daardie tyd van hierdie voorvalle wat ons van praat, was hierdie slaghuis al vir 'n geruime tyd nie (30) gebruik/...

gebruik nie. Dit het nie gewerk nie.

Maar die ruite is nog stukkend gegooi? -- Ja.

Boithabisong General Dealers is die volgende wat ek aan u wil toon. Ken u daardie winkel en is dit 'n winkel in Seeisoville? -- Ja, dit is 'n winkel in Seeisoville.

Was hy ook op daardie 11de so beskadig gewees deurdat ruite stukkend gegooi was? -- Ja, dit is so.

Spes Bona Kafee. Ek wil dit aan u wys. Dit is ook 'n kafee in Seeisoville? -- Ja, dit is 'n kafee in Seeisoville.

En al die ruite is stukkend gegooi en klippe lê nog (10) op die stoep soos op 11 Februarie 1985? -- Ja.

HOF : Ek het gedink dit is nou gemeensaak hierdie. Wat is die doel van die kruisondervraging?

MNR. JACOBS : Ek sal net hierdie ander aspek dan vat.

HOF : Dit is nou baie interessant om vir hom foto's te wys maar doen dit in u eie tyd.

MNR. JACOBS : Een van die getuies het hierso getuig op 'n stadium dat daar was nie juis klippe in Seeisoville gewees nie.

HOF : Hierdie getuie het gesê daar was klippe. Nou ja, (20) dan het u mos nou getuienis dat daar klippe was, baie ook.

MNR. JACOBS : Ek wil net met u gaan na Constantia toe. Op die 11de was daar drie winkels langs mekaar. Ek wil vir u 'n foto toon. Is dit drie winkels in Constantia daardie? -- Ja, dit is die winkels.

En daar is drie winkels wat op 11 Februarie 1985 gebrand het. U kan sien daar op die foto's hoe dat hulle verbrand is voor? -- Ek ken al die eienaars van hierdie winkels. Hulle het nog nooit aan my gesê dat die winkels van hulle aan die brand gesteeek was nie. Dit wil sê op 11 Februarie (30) aan/...

aan die brand gesteeek was nie.

Stem u saam, volgens daardie foto's het daardie winkels gebrand? -- Ja.

En u sê u het nog nooit kennis gedra dat daardie winkels gebrand het nie? -- Ja.

Ek wil aan u 'n verdere foto toon van 'n winkel in Constantia. Sê net vir my, hoekom maak jy aantekeninge op jou hand? -- Ek is bekommerd oor die posisie van hierdie winkels. Ek kan my nie voorstel dat hierdie winkels in daardie posisie daar staan nie. Dit is hoekom ek hierdie(10) aantekeninge maak.

Wat se aantekeninge is dit? -- Wat ek besig was om in my hand aan te teken is om die posisies van die winkels te kan plaas as ek nou terugdink. Nou sien ek dat dit reg is, want daar is een winkel wat nie op die foto is nie. Dit is wat my verwar het. Dit is Mthimkhulu s'n. Die winkels wat hier verskyn is Cecil, Mthimkhulu en Motsepe s'n. Daar is nog 'n vierde een heel regs wat nie daar getoon word nie. Dit is wat my 'n bietjie verwar het.

Die volgende foto, is dit 'n winkel in Constantia? --(20) Ja.

En daardie winkel is ook alles stukkend gegooi en die klippe lê ook voor die winkel waar die ruite stukkend is? -- Nee, ek het nie daardie winkels gesien nie.

Nee, maar daar op die foto? -- Ja, ek sien dit op die foto.

Die volgende foto is 'n foto met die opskrif David Cash Store. Dit is 'n winkel in Constantia. Is dit reg? -- Ja, dit is reg.

En ook daardie winkel, volgens daardie foto, is die (30) ruite/...

ruite stukkend gegooi en daar is ook klippe voor die winkel waar die ruite so stukkend gegooi is? -- Ja, ek sien die klippe daar.

En dan die laaste een van Constantia is Tsepo-Themba Stores. Is dit 'n winkel in Constantia? -- Nee, dit is nie in Constantia nie. Dit is in Phomolong.

En die winkel wat u sê in Phomolong is, se ruite is ook almal stukkend gegooi? -- Ja. Hierdie een het ek daardie dag gesien.

Daardie dag? -- Ja. (10)

Ek wil dit aan u stel, al daardie foto's wat u nou deur-gegaan het van Constantia en hierdie een van Phomolong wat u gesien het, is almal aangeval op 11 Februarie 1985, die foto's is daardie dag geneem soos u dit nou daar gesien het? -- Ek weet net van Tsepo-Themba s'n.

HOF : Weet u van aanvalle op winkels in Constantia op 'n ander tyd as 11 Februarie? -- Ja, wat gebeur het was die volgende. Op verskillende dae en datums, byvoorbeeld 'n man sou in die oggend na jou toe kom en vir jou sê die vorige nag is my winkel aangeval, oopgebreek en goedere is ôf uit (20) gesteel ôf dit is verder beskadig.

MNR. JACOBS : Weet u van aanvalle deur groepe mense op winkels in Constantia? -- Ek het nie op daardie dag Constantia toe gegaan nie. Wat ek wel kan sê is dat op hierdie dag was dit deurmekaar gewees in die lokasie.

Is dit nie reg nie, jy kan nie betwis dat daardie winkels is daardie dag met klippe aangeval nie? -- Ek kan dit nie betwis nie.

In Phomolong, is die raad se drankwinkel daardie dag aangeval? -- Ja. (30)

En/...

En was hy ook stukkend gegooi en u het dit gesien en die klippe gesien lê daar voor die drankwinkel. Is dit reg? -- Ek het net gehoor van vir voorval by die drankwinkel. Ek het nie die klippe self gesien nie, want ek was nie soontoe nie.

En is daar ook baie drank uitgedra? -- Nee, ek het nie daarvan gehoor nie.

Maar u het mos daardie dag na Phomolong gegaan. Het u nie gesien dat die drankwinkel daar beskadig was nie? -- Nee, ek het nie na die rigting van die drankwinkel gegaan(10) nie.

Is dit reg dat daardie dag toe jy in Phomolong was was Lehloaonolo Cash Store aangeval? -- Watter een is dit nou? Ek ken nie hierdie winkel nie.

Ek sal jou geheue verfris. Hier is 'n foto, die twee winkels is langs mekaar en langs hom is nog 'n winkel Blue Ribbon Cash Store? -- Hierdie winkels is nie te Phomolong nie. Dit is winkels van Constantia.

Al twee van hulle? -- Ja.

U sien dat hulle is ook altwee stukkend gegooi? -- Ja,(20) ek sien dit.

En baie klippe op die stoep? -- Ja, ek sien klippe daar.

Hierdie Lebohang Cash Store, kan jy vir ons sê waar is hy geleë? -- Nee, ek weet nie waar hierdie winkel is nie.

Is dit nie in Phomolong nie? -- Nee, ek ken nie die winkel nie.

Ken jy Ramosa se winkel? -- Nee, ek ken nie die winkel nie.

Is dit nie in Phomolong nie? -- Ek ken nie die winkel nie.

(30)

Die/...

Die foto wat ek aan u getoon het van Ramose is in Phomolong stel ek aan u en dit is ook daardie dag stukkend gegooi soos op die foto?

HOF : Wat is u besig om te doen, mnr. Jacobs? Ek het netnou vir u gesê ons is nie besig met 'n foto-uitstalling nie.

MNR. JACOBS : Ek wil net aantoon dat hier is nou al meer as vyf winkels wat beskadig is. Sy getuienis is tot die effek daar is net vyf winkels beskadig. Dit is een aspek wat ek met hom wil opneem.

HOF : Die advokaat stel aan u dat dit duidelik blyk uit (10) die foto's dat daar baie meer as vyf winkels beskadig was. Wil u u getuienis heroorweeg? -- Ek het gepraat van die winkels te Seeisoville en Phomolong.

MNR. JACOBS : Ek stel dit aan u dit is heelwat meer as vyf besighede wat beskadig is in Seeisoville en Phomolong?

MR BIZOS : I did not want to interrupt earlier. The evidence-in-chief is not what has been put. The evidence-in-chief was that there were five in Seeisoville and two in Phomolong and that is why I think the witness is confused. It has been put to him that he only said that there were (20) five in Seeisoville and Phomolong.

HOF : U getuienis was vyf in Seeisoville en twee in Phomolong? -- Al is dit so, ek sê dit nog, die besighede wat aan my op hierdie foto's getoon was, van hulle weet ek dat hulle van Constantia was.

MNR. JACOBS : Ken jy Himalaya Stores? -- Nee, ek ken nie die winkel nie.

En dit is geleë in Ou Lokasie? -- Waar in die ou lokasie?

Ek wil vir jou 'n foto toon van hom. Ek weet nie waar in die ou lokasie nie. -- Ja, nou ken ek die winkel as (30)

ek/...

ek die foto sien.

Hy was ook aangeval daardie dag van die 11de en met klippe gegoci? -- Ja, ek weet nie, maar hierdie winkel is nie in Seeisoville of Phomolong nie.

Hy is in Ou Lokasie? -- Ja, hy is in die ou lokasie.

Ek wil vir jou nog twee foto's van winkels toon wat ek vir jou wil stel is ook in die ou lokasie geleë. Herken jy hulle? -- Nee, ek ken nie die winkels nie.

Toe u netnou gesê het daar was nie winkels in die ou lokasie was, was u ten minste verkeerd met die Himalaya Store.(10) Is dit reg? -- Ek het geweet van die bestaan van die Himalaya toe die eienaar daarvan mnr. Khoase was. Toe mnr. Khoase dit gelos het, was die inligting wat ek gehad het dat daardie besigheid nou sluit.

Ek wil dit verder aan u stel dat daar was heelwat pad-versperrings daardie dag in daardie woonbuurte?

HOF : Laat ons net duidelikheid kry. Was mnr. Khoase nog eienaar van Himalaya Stores in Februarie 1985? -- Watter een nou?

MNR. JACOBS : Himalaya Stores? -- Ek weet nie van Himalaya(20) se bestaan op daardie tydstip nie.

Jy het hom dan nou-nou geïdentifiseer en gesê jy onthou nou van Himalaya Stores. Wat is dit nou? -- In daardie tyd toe dit nog aan mnr. Khoase behoort het.

Op hierdie foto van Himalaya Stores, wie staan in die deur daar? Ken u daardie persoon? Is dit mnr. Khoase? -- Nee, dit is nie hy nie.

Ek wil dit aan u stel dat daardie winkel het geopereer in daardie tyd en daar was ander winkels wat geopereer het en wat aangeval was op 11 Februarie 1985? -- Nee, ek weet (30)

nie/...

nie van die winkels nie.

HOF VERDAAG.

HOF HERVAT.

LITHEBE ISHMAEL TAU, nog onder eed

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Tau, ek wil dit net aan u stel u is oor hierdie Himalaya Store in die ou lokasie heeltemal verkeerd. U winkel behoort aan mnr. George Maphata? -- Ek weet nie daarvan dat George 'n winkeleienaar is nie. Ek het lanklaas eintlik van hom gehoor. Hy was 'n man wat al afgetree het.

En wat verder is, hierdie winkel waarvan u praat wat (10) mnr. Khoase se winkel is wat u hierdie een mee geïdentifiseer het, staan skuins oorkant hierdie een?-- Nee, dit is nie die waarheid nie.

En daardie winkel behoort aan Ma Mkhoane? -- Nee, sy het nie meer 'n winkel daar nie. Sy is nie 'n winkeleienaar in die lokasie nie.

En mnr. Khoase huur daardie winkel van haar? -- Nee.

En ek stel dit aan jou dat beide hierdie twee winkels staan naby 'n stopstraat? -- Praat u van die twee winkels wat ek sê wat nie meer gewerk het nie wat by die stopstraat (20) is?

Die geboue, die winkelgeboue?-- Nee, Khoase het 'n winkel in Seeisoville en hy is my buurman eintlik.

Ek stel dit ook aan u dat u in die ou lokasie, as u wil ry van Seeisoville af Kroonstad dorp toe, dan moet u voor hierdie winkel verby ry, altwee van hulle. Daar is 'n stopstraat en dit is 'n teerstraat en dan ry jy oor die stopstraat en dan gaan jy verder by die administrasiekantore verby en dan gaan jy Kroonstad dorp toe? -- Dit is reg, dit is die pad, maar ek gebruik nie daardie pad nie. (30)

Ek/..

Ek stel dit aan u elke keer as u van Seeisoville af Kroonstad dorp toe ry met die hoofpad, moet u by daardie winkels verby ry en u moes daardie dag gesien het dat hulle was ook aangeval gewees? -- Nee, dit is nie h pad vir almal om te gebruik nie. Dit is nie al die mense wat daardie pad gebruik nie.

Maar dit is die pad wat die mense vanaf Seeisoville en daardie dele gebruik, want dit is die hoof geteerde pad? -- Dit is nie die waarheid nie. Die pad is nie geteer nie. Nommer een. Tweedens, dit is h busroete uit die swart- (10) woonbuurt uit en daardie pad is nie h pad wat deur almal gebruik word nie.

En dit is die pad wat ook by die administrasiekantore verby gaan? -- Ja, dit gaan daar verby.

En ek wil dit ook nog verder aan u stel dat daardie winkel van mnr. Maphata, hierdie Himalaya Stores is, eenkant is h winkel en die ander kant is h haarkappersalon vir swart-mense? -- Ek het gesê ek ken nie die winkel nie.

U het gesê dit is mnr. Khoase se winkel? -- Ek het gesê Khoase was die eienaar, maar dit is h lank terug dat hy (20) dit gelos het.

Kan u onthou dat daar langs daardie winkel, dat daar een deel h winkel was en een deel h swarthaarkappersalon? -- Ek ken nie die winkel nie.

En ek wil dit aan u stel dit kom ook so duidelik op die foto voor. Eenkant is die winkel en die ander deel is die haarkappersalon? -- Nee, ek ken nie daardie winkel nie.

En die naam van die haarkappersalon is Cold Stretch Hair Co Black. Daar is dit op die foto. Stem u saam? Ek wil dit aan u stel dat hierdie besighede, beide die (30) haarkappersalon/...

haarkappersalon en die winkel ... -- Nee, ek ken nie hierdie winkel nie.

Stem u saam daardie woorde staan daar bo-aan van die haarkappersalon? -- Ja, dit staan daar op geskryf.

HOF : Kan ek die foto sien, asseblief? Ja, die naam is baie groot en baie duidelik Himalaya Stores en aan die regterkant staan Cold Stretch Hair Co Black baie kleiner geskryf bo 'n venster. Aan die linkerkant staan The World en regs Sunday Times. Blykbaar adverteer dit advertensies.

MNF. JACOBS : Ek wil dit verder aan u stel dat daardie (10) winkel opereer huidiglik tot vandag toe nog? -- Ek weet nie daarvan nie.

HOF : Hoe ver is dit van u af? -- Omtrent twee kilometers. Die pad is nie die kortste pad om by die dorp Kroonstad uit te kom nie.

MNF. JACOBS : Gaan u na die administrasiekantore toe vir besigheid daar? -- Ja, ek gaan soek toe en op pad dorp toe gaan ek daar verby, by die administrasieraad se kantore.

Ek wil aan u 'n foto toon van die pad wat loop vanaf dit is die hoofpad in die woongebied, hy gaan verby, die (20) roete as 'n mens van Phomolong gaan, gaan jy verby Seeisoville, verby die administrasiekantore en dan gaan hy uit by die dorp en dat dit 'n teerpad is, wat u netnou gesê het 'n grondpad is? -- Ek ken hierdie pad wat hier getoon word. Dit is nie die pad wat nou net aan my beskryf is nie, want my ouers se huis as jy daar regs kyk, daardie huis daar, die eerste huis aan jou regterkant, soos jy na die foto kyk, is my ouers se huis. Ek ken hierdie pad. Dit is nie die pad wat u nou aan my beskryf het nie.

Is dit nie die burgemeester se huis nie? -- Die derde (30) huis/...

huis, dit wil sê dit is ons huis, dan is daar h huis in die middel en dan die burgemeester se huis.

So, die burgemeester se huis is ook op daardie pad dan?

-- Ja.

En hierdie pad is bekend as Lethetsastraat? -- Ek ken nie die name van die strate nie, want die strate daar se name is nie opgesit nie.

Hoe lank woon jy in daardie woongebied? -- Ek is daar gebore in Kroonstad.

En u lewer seker goed ook af vir die mense as winke- (10) lier? -- Ja.

Dan moet u tog seker weet watter strate daar is, waar die strate is? -- Ons maak nie gebruik van die name van die strate daar nie. As u my byvoorbeeld my kan vra van h nommer en sê waar kry ek hierdie nommer hier, kan ek jou direk vat sonder om te gaan soek na die nommer by daardie huis en vir jou sê dit is die adres.

En as h mens met daardie pad aan ry soos die foto daar wys vorentoe na jou toe, watter rigting gaan jy? Gaan jy na die administrasiekantore toe of waarheen ry jy? -- Jy (20) gaan na Constantia toe.

En ook aan die teenoorgestelde kant, gaan jy dan deur Phomolong en Seeisoville? -- As jy in die teenoorgestelde rigting ry gaan jy na die administrasiekantore toe.

Die burgemeester se huis was daardie dag van 11 Februarie 1985 aangeval en met klippe gegooi? -- Ja, dit was aangeval.

Sy voertuig was omgekeer, sy Kombi? -- Ek weet nie van die Kombi nie.

En sy motor was aan die brand gestee? -- Nee, ek weet nie van sy voertuig nie. (30)

Ek/...

Ek stel dit aan u daardie foto wat u nou in u besit het was daardie dag geneem van die onluste op 11 Februarie 1985. U kan dit nie betwis nie? -- Nee.

En op daardie pad is daar heelwat padversperrings. Stem u saam? -- Ja, ek sien dit.

h Groot bushuisie was daar in die pad ingesleep? -- Ja, ek sien daar is iets daar voor.

Wat lyk soos hierdie bushuisies, hierdie skerms wat opgesit word vir die mense by die busstop? -- Ja, dit lyk daarna. (10)

Dan is daar ook nog klippe in die pad duskant daardie bushuisie? -- Ja, ek sien klippe daar.

Dwarsoor die pad gepak? -- Ja, ek sien die klippe.

En dan voor die voertuig waaruit die foto geneem is lê daar nog h stuk ou huisgereedskap. Dit lyk amper soos h wasmasjien? -- Ja, ek sien dit.

HOF : Wie was die burgemeester? Mnr. Koekoe? -- Ja, dit was mnr. Koekoe.

MNR. JACOBS : Ek wil vir u h verdere foto toon en dit is van die hoofstraat daar in Seeisoville. Stem u saam? (20)

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Ekskuus tog, net voor u aangaan. Mnr. Koekoe het u gesê is u buurman? -- Dit is my pa se buurman.

MNR. JACOBS : Daardie foto is daar in Seeisoville geneem? -- Ja, dit is Seeisoville wat ek hier op sien.

En is dit die hoofpad, die teerpad? -- Ja, dit is h teerpad.

Wat by die winkels verby gaan? -- Ja, dit is by die winkels van Phomolong wat jy moet verby gaan.

Van daar af. Is daar h brandende versperring nog in(30)
die/...

die pad daar? -- Ja.

Op die foto? -- Ja.

Wat is dit wat daar brand? Kan jy agterkom? Lyk dit soos bande? -- Nee, ek kan nie sien wat dit is nie. Ek sien net daar is iets wat aan die brand is.

En dan is daar ook weer 'n bushuisie in die pad getrek? -- Ja, daar is hy.

Ek wil dit aan u stel daardie was daar gewees 11 Februarie 1985? -- Ek het dit nie gesien nie.

U sien, dit is vir my baie eienaardig, ek wil dit aan (10) u stel dat u moes dit gesien het toe u na Phomolong se winkels toe gegaan het vanaf Seeisoville? -- Ek is na Phomolong se winkels toe om en by 17h00 na 17h30, 18h00 se kant toe en ek het dit nie op daardie tydstip gesien nie.

Dan wil ek dit aan u stel dan was daar meer rede dat u dit moes gesien het? -- Meer rede vir wat?

Dat jy daardie padversperrings moes gesien het? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Van watter tyd in die dag praat u? Is dit in die môre vroeg of in die namiddag? -- In die namid-(20) dag.

HOF : U het nou twee foto's gesien. Die een was van 'n stuk pad daar naby u ouers se huis, die burgemeester se huis en die ander een is 'n stuk pad in Seeisoville op pad na Phomolong? Weet u van enige ander geleentheid waar die pad so gelyk het behalwe op 11 Februarie 1985? -- Ja, dit was in 1986. Dit was die dag van die begrafnis van 'n kind wat geskiet was.

MNR. JACOBS : Ek wil dit aan u stel die toneel waarna u nou gekyk het en u geheue verfris het is 'n foto wat geneem is op 11 Februarie 1985 en dit is die toestand waarin die (30)

pad/...

pad was op 11 Februarie 1985? -- Nee, ek weet nie.

U kan dit nie betwis nie? -- Toe ek daar verby is, was dit nie so gewees nie.

Ek wil aan u nog 'n foto toon van 'n vragmotor wat dwars gedraai is in die pad.

HOF : Mnr. Jacobs, ek dink u moet hierdie foto's maar inhandig, hierdie een en die vorige een, anders weet niemand waarvan ons gepraat het nie.

MR BIZOS : Could I ask that the one of the Himalaya Stores also be handed in. I will disclose the reason why. I (10) submit it is really a little ghost town like and that it may an explanation of the ...

COURT : Very well CA26 will be the Himalaya Stores.

K1202

MNR. JACOBS : Kan ons hulle 26.1, 2, en 3 inhandig?

HOF : Ja, ons kan dit maar so inhandig. CA26.1 word Himalaya Stores, die een waar die ou wasmasjien voor die "land-rover" se kap lê en die bushuisie wat blykbaar 'n bushuisie is word CA26.2 en CA26.3 is die foto met die brandende rookkolom daar op.

MNR. JACOBS : Ek wil aan u toon 'n foto van die pad wat (20) daarso, die hoofpad wat verby Phomolong gaan waarmee jy ook ry, net verby Phomolong, van 'n brandende huurmotor wat ook dwars getrek is en op die pad getrek is in daardie hoofpad. Kyk net daarna. Ken u daardie toneel? Of sal ons dit noem 'n brandende afleweringvoertuig met 'n toe bak? En dat dit naby Phomolong is en veral naby Phomolong se besigheid-sentrum? -- Ek kan nie sien watter pad dit hierdie is nie. As u miskien vir my kan sê watter pad dit is?

Ek sê dit is die pad wat loop reg deur van Seeisoville, Phomolong en net as jy Phomolong verby gaan is daardie (30)

geneem/...

geneem op pad na Constantia toe? -- Ja, nou sien ek dit.

Stem jy saam? -- Maar daardie dag was ek nie by Constantia gewees nie.

Nee, maar my stelling aan u is daardie vragmotor is op daardie pad wat ek nou net beskryf het. U stem saam dit is daardie pad, u herken dit nou? -- Ja, ek stem saam met u wat die pad betref.

En daardie foto is geneem net buitekant Phomolong naby die besigheidsentrum? -- Die winkelsentrum van Phomolong is omtrent ses strate vanaf hierdie straat waar hierdie trok (10 staan na regs.

Het u daardie gesien dat daar brandende voertuie of enigiets in die straat is want daardie foto is geneem op 11 Februarie 1985? -- Ek het nie by hierdie area uitgekome nie.

Sal ons daardie een inhandig as BEWYSSTUK CA26.4. Die dag van 11 Februarie 1985 toe u na Phomolong toe gegaan het vanaf Seeisoville, moes u verby die busterminus gaan? -- Ja, ek moes.

Nou wil ek vir u 'n foto toon van daardie pad naby die pad wat u moes gery het en naby die busterminus van Phomolong (20 long waarop daar voorkom weer 'n ander uitgebrande aflewering voertuig wat ook dwars in die pad gedraai is, ook ander padversperrings en onder andere 'n tafel ook wat as 'n padversperring gebruik word? -- Watter plek is dit?

Dit is naby daardie busterminus in Phomolong? -- Nee, ek gaan nie by die busterminus van Phomolong verby nie.

Gaan u nie by die busterminus verby nie? -- Nee.

En toe u nou-nou gesê het u moet by hom verby gaan voor ek die foto aan u getoon het, het u 'n fout gemaak en nie vir die hof die waarheid vertel nie? -- U weet, ek het bietjie (30

n/...

h probleem. Wat is eintlik h busterminus? Dit is die gebruik van daardie woord wat my pla.

HOF : U het hom die eerste keer geantwoord. Wat het u bedoel toe u hom die eerste keer geantwoord het? -- Ek het aanvaar dat dit by h plek is waar die bus stop.

MNR. JACOBS : Vir Phomolong? -- Ek gaan nie daar verby nie. Ek stel dit aan u - ek wil daardie foto inhandig as BEWYSSTUK CA26.5.

HOF : Wat wys die foto?

MNR. JACOBS : Padversperrings. (10)

HOF : Wat daarvan? Die plek is nie eers bepaal nie. Ons weet nie eers waar dit is nie. Hierdie ander foto's is almal gedefinieer. Hy het gesê dit is die plek, dit is hierdie plek. Die enigste geskilpunt oor die ander foto's is die datum. Hierdie een weet ons nie eers of hy in Seeisoville geneem is nie.

MNR. JACOBS : Ek het dit aanvanklik aan hom gestel - ek sal dit dan net weer duidelik kry. Daardie pad waarop daardie versperrings is, is die pad wat van Seeisoville af loop verby Phomolong en verby die busstop? Of busterminus? -- Ja, u(20) praat nou van h busstop en h busterminus. Ek verstaan nou nie waarvan u praat nie.

Kom ons gebruik die eerste terme wat ons netnou gebruik het die busterminus? -- Van Seeisoville af ry ek met daardie pad wat in die vorige foto getoon was waar h mens die burge-meester se huis kan sien. Dit is Koekoe se huis, dan draai ek net kort na ek daar verby is links na my pa se plek.

En verby die busterminus daar in Phomolong? -- Nee.

So, u verander nou u getuienis dat u verby die busterminus gery het? -- Ek gaan nie by h busterminus verby nie. (30)

Ken/...

Ken u daardie plek? -- Waar die busse draai, ja, ek ken daardie plek.

En waar die busse dan gaan stop, ken u dit daar op die foto? Is dit in die omgewing daarvan? -- Ja, daardie stukkie aan my regterkant soos ek na die foto kyk.

En ek stel dit aan u dit is op die pad wat u ry van Seeisoville na Phomolong verby daardie busse wat daar uitsteek aan die regterkant? -- Nee.

En dit is die pad wat u moet ry daardie en dit is h teerpad ook? -- Nee, ek gaan nie daar verby nie. (10)

Ek stel aan u daar was padversperrings en u is nie eerlik met die hof as u sê dat daardie dag was daar nie padversperrings nie en u het nie padversperrings gesien nie? -- Nie by die punte waar ek gery het nie. Daar was nie padversperrings gewees nie.

Is dit korrek dat julle was ontevrede gewees, julle winkeliers omdat julle winkels aangeval was. Is dit reg? -- Ja, dit is reg.

Het julle winkeliers toe samesprekings gevoer daarvoor? -- Ja, ons het. (20)

Het julle toe ook besluit dat julle moet die mense wat verantwoordelik is nader om te sê hulle moet dit nie doen nie, want julle is nie vyandiggesend nie? -- Ons het nie die persone geken nie.

Het julle met mnr. Bloem gaan samesprekings voer? -- Nee, ons het nie.

Het julle met die organisasies wat hierdie onluste of die skoolboikot - hulle gaan spreek of met hulle samesprekings gevoer? -- Nee.

U sien, want die getuienis is hier en ek wil probeer (30)

uitvind/...

uitvind hoe dit sin maak dat beskuldigde nr. 20 en mnr. Bloem gesê het by die begrafnisse dat as die mense griewe het moet hulle dit nie uit hulle eie uit oplos nie, hulle moet samesprekings gaan voer? Was dit nie op julle uitnodiging dat hulle met julle moet samesprekings voer nie? -- Ek het nog nooit saam met hulle byeen gekom omtrent hierdie voorval nie.

Wat het julle winkeliere besluit hoe gaan julle die ding oplos dat julle winkels nie so aangeval en beskadig word nie? -- Op daardie tydstop het ons niks in gedagte (10) gehad wat as oplossing gebruik kon word nie.

Het julle op 'n later tyd 'n oplossing gehad? -- Na die dag van hierdie voorval, dit wil sê na 'n paar dae na die dag van die voorval, het die winkeleienaars toe gehoor waar die goedere was wat by die winkels weggeneem en dus het hulle daarvan gepraat dat dit opgevolg moet word in die nag om dit terug te vind.

HOF : Hoekom in die nag? -- Met die oog daarop om die mense te vang terwyl hulle nog aan die slaap is in die nag.

MNR. JACOBS : Die besigheidsmense wat die samesprekings (20) gevoer het, is dit al die besigheidsmense van Seeisoville, Phomolong, Constantia en Ou Lokasie? -- Dit was al die winkelleienaars, maar ongelukkig ken ek nie die besigheid- of winkelleienaars van die ou lokasie nie.

Hoewel jy hulle nie geken het nie, was daar mense van die ou lokasie? -- Nee.

Of weet jy nie? -- Daar is nie besigheidsmense in die ou lokasie nie.

En van Constantia s'n, was hulle daar? -- Ja, hulle was.

Was mnr. Bloem ook daar? -- Nee, hy was nie daar nie. (30)

Hy/...

Hy is ook mos 'n besigheidseienaar van Constantia? -- Bloem se winkel is in Brentpark.

Was daar enige van Brentpark se mense? -- Nee, hulle was nie teenwoordig nie.

Op enige stadium, was u al in Bloem se besigheid gewees? -- Ja, ek was al daar.

Was die verskeie kere gewees? -- Ja, op verskeie kere.

Was dit in die jaar 1985/84? -- Nee, ek kan nie meer onthou nie, maar wat ek wel kan sê is dat in daardie jaar 1985 het ek nog nie begin met die verkoop van die aartap-(10) pels nie.

So, moet dit dan in - watter jaar het u dan in sy besigheid gekom? -- Ek het begin aartappels verkoop in Aprilmaand 1986.

Het u hom daar gekry? Dit is vir mnr. Bloem in April 1986? -- Ek kan nie meer onthou nie, want hy was af en toe in hegtenis geneem op verskeie kere en dan kom hy terug. Nou kan ek nie meer onthou nie.

Is dit reg dat as 'n mens inkom by die voorkant van sy winkel dan kom 'n mens in, die voordeur sit naby die, as (20) 'n mens ingaan, aan die regterhoek van die winkel? Nie op die hoek nie, naby die hoek? -- Ek kan nie meer onthou hoe staan die winkel van mnr. Bloem nie.

As jy inkom by die deur, kan jy onthou dat die toonbank is reg voor jou? -- Ja, daar is 'n toonbank reg voor jou.

En as jy instap van die deur af, dan is daar 'n oop spasio wat jy loop om by die toonbank te kom? Is dit nie dat daar ook nog tafels staan vir 'n kafee-afdeling ook nie? -- Hy het baie toonbankie. Ek dink nog hoe staan daardie plek. In 'n L-vorm. As jy ingaan kry jy 'n toonbank reg (30)

voor/...

voor jou wat dwars voor jou is. As jy meer links skuif kry jy 'n yskas van Coke, die lang een wat hoog staan. Langs daardie yskas kry jy weer 'n toonbank. Dit altesaam vorm 'n L.

Van die deur tot by die toonbanke wat die L vorm is daar 'n spasie waar daar tafels is waar mense sit wat iets daar wil geniet? -- Ja.

En as 'n mens ingaan by die deur op jou regterkant, nou nie links nie, is daar 'n muur? -- Ja, daar is 'n muur.

En op daardie muur was daar baie plakkate en advertensies? -- Ek onthou dat ek gesien het dat daar iets geskryf is. (10)

Het jy gesien daar was plakkate van UDF gewees? -- Ek weet nie wat op daardie muur geskryf was nie.

Was daar baie plakkate op? -- Ja, daar was baie plakkate gewees van verskillende tipe. Daar was ook kaarte gewees, landkaarte.

En as 'n mens by die deur inkom tussen die deur aan die linkerkant en die yskas wat u sê 'n hoë yskas was waarin koeldrank kom, was daar ook 'n spasie gewees teen die muur waar daar plakkate was? -- Ek het dit nie gesien nie, maar as ek reg onthou het ek wel 'n plakkaat gesien by daardie (20) plek waar hy my altyd betaal het as ek afleweringe doen. Daar was 'n plakkaat gewees.

Waar het hy jou altyd betaal? -- Daar staan 'n kombuis-yskas. Ek weet nie of hy dit beskou as 'n kantoor nie, maar dit is 'n plekkie daar wat hy altyd gebruik het om my te gaan betaal.

Wat se plakkaat het jy daar gesien? -- Ek het die UDF s'n gesien. Op die plakkaat self is daar 'n embleem op aangebring van persone wat 'n vlag dra en nog ander persone in die agtergrond van die vlagdraers. (30)

Het/...

Het jy geweet dat mnr. Bloem is 'n man wat baie nou verbonde is met die aktiwiteite van die UDF? -- Destyds?

Ja, destyds? -- Nee, ek het nie geweet nie.

Het jy hom nie die kere wat jy hom gesien het gesien dat hy ook 'n UDF T-hempie dra nie? -- Ek het hom nie so baie in 1985 gesien nie, behalwe dat ek kan sê dat ek hom by die groothandelaars gesien het. Dit is al plek waar ek hom gesien het.

Maar antwoord nou maar net my vraag. Het jy gesien dat hy UDF T-hempies dra? -- Ja. (10)

Het hy nie aan jou ook 'n T-hempie probeer verkoop nie? -- Nee, hy het nie probeer nie.

Het hy nie vir jou gevra om aan te sluit by UDF nie? -- Nee, hy het nie.

U as winkelier en slagter het tog seker baie kere jong mense gesien daarso in die woongebied dat hulle T-hempies dra? -- Nie in 1985 nie. Ek het nie T-hempies van organisasies gesien nie.

Ken u die COSAS T-hempie? -- Nee, ek ken dit nie.

Het jy ooit gesien hoe lyk die COSAS T-hempie? -- Nee, (20) ek het dit nog nie gesien nie.

En AZASO T-hempies? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Nog nooit gesien nie? -- Nee, nog nie gesien nie.

Hoekom het u nie die begrafnis van 21 Februarie - 18 Februarie 1985 bygewoon nie? -- Ek het laat teruggekom. Ek sou gegaan het.

Die persoon wat daar begrawe is, was hy doodgeskiet in die onluste daar by die winkels wat aangeval was? -- Ek het eers die volgende môre gehoor dat die persoon dood is. Hoe hy sy dood ontmoet het, weet ek nie. (30)

Daar/...

Daar by die winkels tydens die onluste? -- Ja, dit was gesê dat hy by die winkels dood is.

Het jy geweet dat dit tydens die onluste was wat daar was en dat dit tydens 'n botsing was tussen die mense wat die winkels aangeval het en die polisie? -- Ek weet nie so goed nie. Daar was so baie stories wat hulle vertel het daar.

Die middag na die begrafnis van daardie persoon op 18 Februarie, toe beskuldigde nr. 20 en Bloem daar weggeneem was, het hulle T-hempies aangehad? -- Ja, hulle het (10) T-hempies aangehad.

Wat se T-hempies? -- Daarop was UDF geskryf.

Nadat hulle weg is, het daar niks verder daar gebeur nie? -- Nee, niks nie. Daar het niks verder gebeur nie, behalwe dat toe ons nou weggetrek het vanaf die ou lokasie na Seeisoville toe, het ek die geklap van vuurwapens gehoor.

Dit is nou op 18 Februarie 1985? -- Het u nie gepraat van Lekota se dood nie? Nee, nee, het u nie gepraat van die dood waar Lekota teenwoordig was nie?

Ja? -- Ek het gehoor dan dat u stelling was dat dit (20) gaan oor die 18de?

Ja, ek het vir u gevra ... (Hof kom tussenbei)

HCF : Wanneer sê u was hy daar? -- Op die 18de.

Nou wat is u probleem? -- O, nee, nee, ek het gepraat van Seeiso. Nou verstaan ek. Ek het gepraat van dat ek op pad was na Seeisoville toe, toe ek die geklap van vuurwapens gehoor het.

MNE. JACOBS : Is dit nou die 18de Februarie 1985? -- Ja.

Waarvanaf was u op pad na Seeisoville toe? -- Ek was van Matches se huis af. (30)

ASSESSOR/...

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Dit is nadat mnr. Lekota en mnr. Bloem gearresteer is? -- Ja.

MNR. JACOBS : Waar was die geklap van vuurwapens? -- Van iewers daar in Seeisoville.

Nie van die huis van die oorledene af nie, van Matches? -- Nee, nee, daar was hoegenaamd nie by Matches nie.

So, jy is op pad na Seeisoville na jou huis toe, toe hoor jy die geklap daar. Wat sien jy toe? Wat se geklap is dit? -- Die geluide van vuurwapens "doep, doep, doep."

Maar toe jy in Seeisoville kom het jy tog seker gesien(10) waar kom die geklap vandaan of waar word geskiet? -- Ek hou nie daarvan om naby 'n vuurwapen te kom nie.

Maar was daar mense wat rondgehardloop het? Wat het jy opgemerk? Jy het dit opgehaal hier van skote wat jy daar gehoor het in Seeisoville. Nou wil ek weet wat se skote was dit, waarna was geskiet? -- Ek woon in die nabyheid van die polisiestasie. Ek het toe opgemerk dat die polisievoertuie heen en weer gery het in die lokasie in en terug na die polisiestasie toe.

Waarna is geskiet? -- Ek weet net nie wat hulle nou (20) besig was om te skiet nie.

Het jy gesien dat polisie skiet? -- Nee, glad nie.

Was daar baie mense in Seeisoville wat rond en bont beweeg het of gehardloop het in die strate? -- Nee, daar in ons omgewing was dit stil gewees.

En soos wat jy gekom het vanaf die oorledene se huis tot by jou huis, tot naby die polisiestasie, was alles eintlik stil? -- Ja, dit was stil gewees.

Die begrafnis van die 21ste, jy het vir die hof gesê jy het daar aangekom toe die stoet omtrent tien treë weg (30) was/...

was van die huis af. Onthou jy dit? -- Ja.

Bedoel jy nou daarmee dat die agterpunt was toe omtrent nog net tien treë van die huis af of wat bedoel jy? Ek kan nie verstaan hoe kan 'n mens tien treë van die huis af is nie. -- Ek praat van die kis was al tien treë weg van die oorledene se huis af.

Is die kis gevolg deur die motors? -- Ja.

En toe die kis nou daar weggaan, het jy gesien dat mnr. Bloem op daardie lykswa sit, op die linkervoer modder-skerm of enjinkap? -- Nee, ek het dit nie gesien nie. (10)

Het jy toe ook daar in die motorstoet in geval met jou motor? -- Ja.

Het jy Bloem daar gesien in die stoet? -- Op pad na die begraafplaas toe het ek hom nie gesien nie.

Het jy voor in die stoet ingeval of in die middel of agter in die stoet van motors? -- In die middel.

Van die motors? -- Ja.

En agter die motors, na die motors klaar is, het die voetgangers gekom, baie van hulle, duisende? -- Daar was ook voetgangers langs die voertuie gewees wat voor was. (20)

Maar die groot massa was agter die motors. Is dit reg? -- Ek het eers bewus geword van die baie mense toe ons net by die begrafnis gekom het.

En toe was hulle almal agter die motors gewees, die groot massa? -- Ja, hulle was agter die motors gewees.

En op pad na die begraafplaas toe, het jy, in die stoet gesien dat die polisie ook daar beweeg het saam met die stoet en net in ander strate parallel met die lykstoet? -- Nee, ek het dit nie opgelet nie.

Het jy die lykswa die hele tyd gesien? -- Nee. (30)

Het/...

Het jy op geen stadium gesien dat - hoekom nie? -- Dit was heel ver van my af.

Agter u was ook baie karre en goed wat ook u uitsig belemmer het. Is dit reg? -- Ja.

So, u sal nie weet wat die mense, die massa wat agter die karre gevolg het, presies gedoen het nie? -- Ja, ek weet nie.

U kan nie betwis dat hulle byvoorbeeld "Amandla Ngawethu" daar geskreeu het met die regtervuur in die lug nie? -- Nee, ek kan dit nie betwis nie. (10)

U kan nie betwis dat hulle ander liedere gesing het as Senzeni na nie? -- Ek sal dit nie betwis nie.

U sal ook nie kan betwis dat toe hulle die polisie gesien het dat vrouens hulle rokke opgetrek het en obskure gebare gemaak het nie? -- Nee, dit weet ek nie van nie. Ek sal dit nie betwis nie, maar ek weet nie daarvan nie.

Na die begrafnis het u vir die hof vertel dat u moes h hele tyd wag voordat u kon uitgaan? -- Ja.

Sal u saamstem die groot meerderheid van hierdie voetgangers was al uit en op pad weg? Dit is voordat u kon uitkom? -- Ek weet nie hoeveel was alreeds verby nie. (20)

Maar was dit nie baie nie, want u moes h hele tyd wag voor u kon uitkom? -- Ja, daar was baie, maar wat gebeur het is dat as jy die kar nader bring, dan maak hulle h spasie oop vir die voertuig om verby te gaan.

En is dit ook reg voor jou voordat jy, toe jy uitgegaan het by daardie hek van daardie begraafplaas was daar ook baie karre voor jou? -- Ja.

En die karre en voetgangers het jou uitsig ook belemmer na vorentoe? -- Nee, hulle het nie my uitsig belemmer dat (30)

ek/...

ek nie kon sien wat gebeur nie.

Maar hulle was tog voor. Is dit nie reg dat daardie hek van die begraafplaas is 'n paar honderd treeë van die ingang van die dorp af nie? Dit is 'n hele ent? -- Ja, dit is so.

En tussen die plek waar u was, net toe u by die hek uitgegaan het en daar voor, was baie karre en baie mense gewees? -- Ja, daar was baie.

En u kan nie met eerlikheid sê wat het daar voor presies gebeur hoekom die polisie begin skiet het nie? -- Ja. (10)

By die huis van die oorledene, daar was na die begrafnis waar u ook heengegaan het. Is dit reg? Daar was baie mense gewees, weer ver oor 'n duisend, duisende van die mense? -- Nee, by die oorledene se huis was ons min gewees.

Was julle nie soveel dat party mense in die strate moes gestaan het nie? -- Ons het met 'n tou daar ingegaan. Ons was nie so baie nie.

Is dit nie so dat daar 'n klomp mense in die strate moes staan nie? -- Ja, die tou van ons het om gekom tot in die straat in. (20)

Hoe ver tot in die straat in? -- Uit die hek uit tot op die einde van die oorledene se perseel, maar in die straat.

Ons het getuienis hier gehad van een van die vrouens wat die begrafnis daar bygewoon het, 'n familielid, wat sê dat hulle so baie was dat daar was 'n groot klomp mense, dit was te veel vir die perseel gewees en hulle moes in die straat gaan wag om 'n kans te kry om kos te kry om in te gaan? -- Ek het die tou gesien.

Stem jy nie saam met haar getuienis nie? -- Nee, ek stem nie saam met haar getuienis nie. (30)

Het/...

Het u geweet daar was 'n bevel gegee van die landdros na die begrafnis mag daar geen byeenkoms hoegenaamd van watter aard gehou word nie? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Het u geweet dat daar was 'n bevel van die landdros dat die begrafnis kon nie eers oor 'n naweek gehou gegee het nie? -- Ek weet nie.

Het u bygedra vir hierdie begrafnis? -- Ja.

En vir die vorige een? -- Vir daardie een het ek ook bygedra.

En die een van die 27ste? -- Nee, hulle is ver van (10) my af.

Wie het by u kom kollekteer vir 'n bydrae? -- Ek het self soontoe gegaan en dit gaan gee.

HOF : Wat was u bydrae? -- R10,00.

MNR. JACOBS : Het niemand vir jou gevra jy moet kom en bydra nie? -- Nee.

HOF : U het nie kruideniersware of so iets bygedra nie? -- Nee, ek het nie.

Was u gevra om dit by te dra? -- Nee, ek was nie gevra nie. (20)

En is R10,00 die gewone bydrae wat 'n mens gee as daar 'n begrafnis is? -- Dit is my eie praktyk. By elke mens wat ek ken as mense wat by my koop en die besigheid ondersteun gee ek R10,00. Dit is my bydrae.

MNR. JACOBS : Wolf wat op die 27ste begrawe is, se mense, was hulle nie kliënte van u nie? -- Nee, hulle is baie ver.

Ek wil dit ook aan u stel dat daarso was by die handewas geleentheid wat u van praat, het die polisie gesê die mense moet uitmekaar gaan, hulle mag nie byeenkoms hou nie. Dit is op 21 Februarie 1985? -- Nee, ek weet nie. (30)

En/...

En toe het die mense geweier om uitmekaar te gaan? --
Ek vind dit moeilik, want die mense daar teenwoordig was
heelwat bejaarde persone, persone van my ouderdom en die bure
daar. Ek beskou myself as 'n ou mens.

Sê jy dat die jong mense was nie daar gewees nie? --
Nee, nie by die oorledene se huis nie. Daar was geen jong
mense nie. Ons was ou mense almal.

HOF : Hoe oud is u? -- 38.

U is vroeg oud? -- Ek meen nie dat ek oud is omdat 'n
mens sê ek is oud as gevolg van my ouderdom nie. Ek noem (10)
myself 'n ou mens in die sin dat ek as 'n inwoner daar opgetree
het en 'n verantwoordelike persoon.

MNR. JACOBS : Antwoord net, ek het dit aan u gestel, is dit
nie so nie dat die polisie het gesê daar mag nie byeenkomste
wees nie en vir die mense gesê om uitmekaar te gaan en hulle
het geweier om dit te doen? -- Ek het nie gehoor dat polisie
iets gesê het nie.

Wil jy nou vir die hof vertel het dat die polisie het
sommer onnodig daar traanrook geskiet? -- Dit is hoe ek dit
beskou. (20)

So, dit is moontlik toe jy nie gehoor het toe die polisie
vir die ander mense gesê het om uitmekaar te gaan en dat
hulle geweier het nie? -- Nee, die luidspreker wat daar gebruik
word, wat hulle gebruik as hulle praat ken ek goed. Ek weet
hoe dit kan oordra. Hulle het nie gepraat nie.

HERONDERVRAGING DEUR MNR. BIZOS : By die huis van die oorledene
op die 21ste toe die polisie opgetree het, die tou waarin u
gestaan het om kos te kry, het u dit as 'n vergadering of
enige ander prosessie beskou? -- Nee, dit was nie 'n vergadering
nie. Dit is 'n gewoonte elke keer wanneer mense terugkeer(30)
vanaf/...

vanaf die begraafplaas, byvoorbeeld laat ek dit so vir die hof stel, as u nou wil hê dat een dat as u iemand gaan begrawe dat daar niemand wees wat jou kos gaan eet nie, moet jy wegbly van ander mense se fees nadat hulle iemand begrawe het. Dan die kos wat jy ook gaan maak die dag wanneer iemand dood is by jou, sal jy vir die honde moet gaan gee. So, die gewoonte is jy moet gaan.

HOF : Jy bedoel iemand anders sal dit vir die honde moet gaan gee? -- Ja, my bure.

Maar die tou waarin u gestaan het, was dit 'n tou van (10) een, een, een of was 'n tou van klompies, klompies, klompies wat so langs mekaar gestaan het? -- Een, een, een agter mekaar.

MNR. BIZOS : Kan u asseblief vir die hof sê hoe groot die area in Kroonstad is waarin die swartmense woon, Maokeng? Hoe groot is dit? As u nie die area kan gee nie, kan u vir ons sê min of meer hoeveel mense daar woon? -- Daar is baie mense wat in Maokeng woon. As ek nou skat as gevolg van my skatting van die huise daar, sal ek sê hulle is honderduisend. Dit wil sê net die ou mense is omtrent honderd-(20) duisend.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Weet u miskien hoeveel huise daar is? -- Ek dink amper die huise daar is omtrent vyftigduisend.

HOF : U moet net nie raai nie, hoor? -- Die huise skat ek nou as ek tel volgens die areas, vyf-en-twintigduisend.

MNR. BIZOS : Het u die mense wat u vermoed het die voorraad gekry het, gekry of nie? Dit is nou die voorraad wat verwyder was?

HOF : Die buiters? -- Dit lyk vir my ek is nie duidelik met die vraag nie.

(30)

Julle/...

Julle wou hulle in die nag gaan bykom. Het julle hulle toe gaan bykom? -- Nee, kaptein Vorster het gesê nee, dit gaan nie saam met die wet nie, dit is buite die wet.

Ons het hier getuienis gehad dat mnr. Bloem by verskillende winkeliers gaan kruideniersware haal het om die families van oorledenes te help. Weet u of hy by julle winkeliers aangekom het? -- Nee, niemand het my daarvan gesê nie.

Sou u gehoor het as hy by die ander mense by julle winkelkompleks dit kom haal het? -- Ja, ek sou dit gehoor(10) het.

MNR. BIZOS : Is u altyd by die winkel? -- Nee.

GEEN VERDERE VRAE.

- - - - -

E1203

MIRIAM MAMOKHELE SEBETOANE, d.s.s. (Through interpreter)

EXAMINATION BY MR BIZOS : Do you live at 1357 Seeisoville?

-- Yes.

Were you at school during 1985? -- Yes.

What standard were you in in 1985? -- St. 10.

Was there any problem about prefects at your school?

COURT : What was your school? (20)

MR BIZOS : What school were you in? -- Bodibeng High School.

Was there any difficulty about prefects at your school?

-- Yes.

What was the problem? -- There was some dissatisfaction about the manner in which they were doing things.

What sort of things dissatisfied other people? -- They would just report people for no reason, having done nothing wrong and you would find that you have been recorded as a person against whom there was a complaint. You would not

be/...

be allowed to go and answer for that. Like for instance when you have a misunderstanding, a personal misunderstanding with one of them, then the other one or the same person would write your name down as a person who had committed some act which is not permissible at school. Those were the kinds of dissatisfactions.

Were you yourself, without giving us any details, involved in any such dispute with a prefect or prefects? -- Yes.

Was there any talk among the pupils there as to how you might remedy the unsatisfactory situation with the (10) prefect system? -- No.

Was the question of the SRC ever raised with you? -- Yes.

Who raised it with you? -- One of my friends.

What is his name? -- Mokete Mangope.

What were you told about the SRC's? -- What was said was that with an SRC, their being elected by the school children themselves and not by the teachers like in the case of prefects.

Were you at school in the beginning of 1985 when there was talk of the appointment of the new prefects? -- Yes. (20)

COURT : At prefects not appointed at the end of a year for the next year? -- No.

MR BIZOS : Was any announcement made? -- Yes.

What was the announcement? -- The announcement was that on Monday, the 11th, the names of the people who shall have been elected as prefects will be made known..

COURT : 11 February or 11 January? -- February.

MR BIZOS : When do black schools start? Do they start in January or February? -- In January.

Beginning, middle or end of January? --The middle. (30)

When/...

When this announcement was made, where were you? -- We were at the parade.

Where is this parade held? -- In front of the school building.

In the open? -- Yes.

COURT : When was the announcement made? -- The week before the 11th, the week of the 11th.

MR BIZOS : Once the announcement was made, was there any reaction from the parade or assembly? -- Yes, there was some mumbling which was an indication of dissatisfaction. (10)

You have told his lordship that it was the week before the 11th. During that week was the question of the prefects discussed among you? -- Yes.

Formal discussions or informal discussions? -- It was informal. You would find a number of children, scholars, discussing the issue at different places and time.

Are you aware of any organisation or any steps being taken before the 11th to do anything in particular on the 11th? -- No.

Did you go to school on the morning of the 11th? -- (20) Yes.

Was there an assembly? -- Yes.

Was the assembly taken by the principal of the school? -- Yes.

Was there any announcement made by the principal? -- Yes, there was.

What did he say? -- What he said was we must be ready to hear the names of the people who will be leading as prefects which will be read in due course.

How was that received? -- There was some noise again (30)

identical/...

identical to the previous noise which was made when this was first mentioned.

Did the teachers - were the names of the prefects announced by one of the teachers? -- Yes.

Please describe what happened as soon as the names of the prefects were read out? -- What happened is, the name was read, then the person whose name was read would go forward where this person was going to take position in such a way that he or she would be seen by the children.

As soon as the name was announced and the person went (10) forward, was there applause or something else? -- No.

What was the reaction? -- Instead the reaction was that there was some noise which was the similar noise to the one which was made when it was announced that some prefects were going to be elected.

And as more and more prefects were named, did the noise become - did the noise greeting the appointment become less or more? -- It increased.

Did anybody ask you to keep quiet? -- Yes, the teacher who was reading the names made a request to us to keep (20) quiet in order to hear proper.

Did the people keep quiet? -- No.

Despite this bad reception, were all the names of the prefects read out? -- Yes.

COURT : Was your name read out? -- No.

MR BIZOS : And at the end of that, were you told to do anything? -- No.

Was the assembly dismissed? -- We were told to go to our classrooms.

What did you do, you personally? -- I went to my (30) classroom/...

classroom.

Did all your classmates come to the classroom? -- No.

How many were there in your class at that time? -- About fifteen.

Is that the whole class or how many - when you had an ordinary lesson, how many people were in your class? -- The whole class was about fifty children.

COUPE : Where does the fifteen come in? -- Those that went to the classroom when the assembly was dismissed were fifteen.

MR BIZOS : What about the teacher? -- After some minutes (10) the teacher came to the classroom.

Where were the other thirty odd classmates of yours? -- I think they were still outside or they were still on their way coming to the classroom.

When the teacher came, did they turn up? -- No.

Did the lesson with your teacher start? -- No.

Why not? -- I think he must have been waiting for the other children to come into the classroom.

And did the others come into the classroom? -- No.

What happened then? -- While still being in the class-(20) room we heard some funny noise outside.

What was the funny noise that you heard? -- It sounded as if some people were speaking outside there, but speaking in such a way that they made some noise.

COURT : Do you mean loud? -- Yes.

MR BIZOS : Did you look in that direction? Could you hear what they were saying? -- No, I could not hear what they were saying.

And what happened then in your classroom? -- Another teacher came to our classroom saying to our teacher in the(30) class/...

class that he is urgently required by the principal.

Did your teacher go out? -- Yes.

What did you do then? -- Some few minutes after our teacher followed that teacher who came in to call him, we also went out to investigate as to what was happening outside.

And what was happening outside? -- We found that the school children were moving up and down in the school yard.

Doing what? -- Making some noise, shouting that they want SRC, they do not want the prefects. (10)

And what did you do? Did you go away from there or did you join them? -- We joined them.

Could you describe to his lordship please what was happening, how were the pupils moving up and down? -- By that I mean they were making this sound shouting that they want the SRC, that is the formation of the SRC there and moving to a certain direction to a certain point and then come back and return to this direction and then up until a certain point again.

COURT : Were they marching? -- No, not marching but walking(20) in that direction, just as it pleased whoever was doing that.

MR BIZOS : For how long did this go on? -- This went on for about thirty minutes.

Other than walking up and down and shouting out that they want SRC's and that they do not want the prefects, did any of them - any of the pupils misbehave in any way? Did they behave in a riotous fashion? -- No.

After this period that you had mentioned what happened? Did anyone say anything moving up and down to stop? -- Yes, there was a suggestion that we go to another school to go (30)

and/...

and ask those children there at that school if they were not prepared to support our request in what we wanted at this school.

COURT : What school was this? -- Kananelo.

MR BIZOS : Once that suggestion was made, was it rejected or was it well received? -- It was well accepted.

What was your understanding, what would you do as soon as you got to Kananelo School? -- What I had in mind was that we were going to come back with the children from Kananelo to come and make this request to our teachers (10) that we do not want the prefect system, but the SRC.

And did you set off for Kananelo School? -- Yes, we set off as school children to Kananelo.

Were you in uniform? -- Yes.

Did you set off from your school? -- Yes.

Just as a loose group or did you march on this occasion? -- We were not in a form of a march. Nor could one say that we were just moving scattered. We were walking together normal behaviour.

And were you shouting any demands as you were going (20) along? -- Yes, we were shouting that we want SRC.

When were you - when you were not shouting, were you singing anything? -- Yes.

What? -- A hymn known as Senzeni na.

When you got to the - nearer to the Kananelo School were you singing or shouting? -- We were shouting that we want SRC.

And when you actually came physically to Kananelo School did you see whether anyone was waiting for you? -- No.

Did you see any scholars from Kananelo School shortly (30) after/...

after you arrived there? -- Yes, there were some students, Kananelo students present at Kananelo.

COURT : Were they coming out of their classes? -- From the look of things, yes, some appeared as if they were from classes.

MR BIZOS : Did anyone speak either from your group or from the Kananelo group? -- Yes, somebody spoke from my group. That is from those who were right in front.

COURT : Who? -- I do not know that person's name. I cannot in fact remember who the speaker was.

MR BIZOS : What did he say? -- What this person said was (10) that we are here to request that the children from Kananelo must join us, we want the SRC.

Was there any response from the people in Kananelo School? -- Yes, there was a response from them.

What was that response? -- The response was yes.

COURT : What did they do? -- They then came out of the school to join us.

MR BIZOS : How many? -- They were quite many although I cannot tell what the number was.

COURT : About as many as you? -- No, not more than us. (20)

MR BIZOS : How many were there in your school at the time? -- About one thousand one hundred.

And had they all done the trip from your school to Kananelo School? -- I would not say all, but I would rather say the majority of the school children from my school were there.

And from the Kananelo School what would you say there were? Tens or dozens or fifties or hundreds? How many people came to join? -- Hundreds.

Did they actually come and join you ... (Court intervenes)

COURT/...

(30)

COURT : Could I just get clarity. Did you enter the yard of the Kananelo School or did you remain outside in the street? -- Outside the yard is where we were standing.

And did they join you in the street? -- Yes, they joined us where we were standing.

That is in the street? -- Yes.

MR BIZOS : As this was happening, the joining was happening, did you see any policemen around? -- While we were waiting for them to join us, when they were busy joining, I noticed from my left as I was standing there that three (10) police vehicles emerged from that direction.

And what happened then? -- What happened is that when the children noticed the police, the three police vans I have just referred to, some of them started moving away from there.

COURT : Running? -- No, not necessarily running. Just removing themselves from where they were standing originally, walking normal, but you could see that this one is avoiding, something but not running.

MR BIZOS : Moving away from the scene where the joining (20) was taking place? -- Yes.

COURT : How many moved away? -- I would say approximately leaving in about a number which I would say was fifty at the time.

MR BIZOS : And what happened then? -- While we were still standing there, teargas was fired.

And what happened as soon as teargas was fired? -- We started running away because immediately it was shot, then it affected our eyes as a result of which we could not see proper. That is the majority of us could not see proper.(30)

At/...

At the time that the teargas was shot in your direction, were any of your group behaving in a riotous fashion? -- No.

Did any police officer or any school teacher or principal tell you to disperse? -- No.

Perhaps you should tell his lordship what time did you set off from your school? -- I would estimate it to have been about 08h30.

And what time did you arrive at the Kananelo School? -- At about 09h00 because Kananelo is not very far from our school. (10)

And at what time would you say that the teargas was fired into your group? -- About 09h10.

What did you personally do as soon as the teargas was shot into your group? -- I ran home.

Alone or in a group? -- No, I was alone because what happened there is that we dispersed in such a way that we could not go the same direction all of us. Therefore I went home straight.

Do you know the shopping centre in Seeisoville?-- Yes.

Is your home near it? -- Yes, it is near the shopping(20) centre.

At what time would you say you got home? -- It was after 11h00.

When you got home, did you stay there? -- Yes, I stayed home.

After you got home, did you see or hear anything at the shopping centre? -- Yes, after having been at home I noticed people passing my place there, some in school uniforms, some clad in private clothes and these people were carrying goods. (30)

At/...

At what time was that? -- It could have been about 12h00.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : What goods? -- In the form of groceries, mealie meal, sugar.

MR BIZOS : You say that some people were in school uniform? -- Yes.

In your school or Kananelo or both? -- I am not in a position to tell which school uniform that was because this was a black and white and black and white is a standard uniform for any school.

And the people that were not - were there people that(10) were not in school uniform?

COURT : Yes.

MR BIZOS : Who were in the majority or were they more or less the same number? -- From those that I saw I would say people clad in private clothes where in the majority.

And what would you say about the age group of those clad in private clothes? -- Their ages were between 20 and 35 according to my estimation.

Were there men and women or not? -- Yes, men and women.

Did you go to school the next day? -- No. (20)

Why not? -- My parents' home is near the school. I waited to see children going to school. On realising that there was no child going to school that day I then decided to stay home.

And did the school operate the day after that or the day following that or did it remain closed? -- No, there was no school after that day. In fact if my memory serves me well, the school that was held for the first time after that was after two or three weeks.

And did you remain out of school for two to three (30) weeks/...

weeks? -- Yes.

Did you know the late Joseph Matches? -- Yes.

Was he at your school? -- No.

What school was he in? -- Maokeng Higher Primary.

COUPE : What was his age? -- I did not know exactly what his age was, but if I were to estimate I would say 17 years.

MR EIZOS : Was the Maokeng Higher Primary involved in any way on the march or the demand of the SRC in the group that you were in? -- No.

Did you go to his funeral? -- Yes, I did go. (10)

We know that it was on 18 February 1985 and the first funeral. Did you go to his house? -- No, I did not go to his house.

Did you anywhere near his house on the day of the funeral? -- What happened is, on my way to attend the service which was held at his place, before leaving for the grave-yard I noticed that just before I arrived they were already leaving for the grave-yard. Therefore I was not at his house then.

Did you join the procession from his house to the cemetery? -- Yes, I did. (20)

Did you go on foot? -- Yes.

Did you proceed along, right up to the cemetery? -- Yes.

Can you tell his lordship more or less what position in the procession you took in relation to the front or the back? -- From the front I would say one counting four vehicles towards the back is where I joined the procession.

COUPE : Were you behind the fourth vehicle? -- Yes.

Inbetween the vehicles in the procession? -- No, on the side but in that position. (30)

ASSESSOR/...

ASSESSOR (MR KRUGEL) : Were there other people inbetween these vehicles? -- No, there was no space for people to walk inbetween these vehicles. What happened is that people were walking on the side of the vehicles.

MR BIZOS : Did any people join the procession as you were going along, more people? -- Yes, there were people who joined.

And were you slow marching in the procession quietly or were you singing? -- We were singing.

What? -- The hymn Senzeni na was sung by us. (10)

This hymn Senzeni na, you have told us you were singing that whilst you were moving to Kananelo School and you were singing on this funeral procession, were you familiar with it on the 11th when you were going along to Kananelo School? Have you heard it before? -- Yes, I had hear that hymn before.

Where? -- At the night vigils.

COURT : Is it a solemn song? -- I do not understand. A solemn song? How?

Is it serious? -- Yes.

Had you ever sung it in church? -- Yes. (20)

What church do you belong to? -- Ethiopian church.

Do you sing it in the Ethiopian Church? -- No, not in the Ethiopian church. I sang these when I had gone for a service in the Apostolic Church service.

What I cannot understand is why it was sung - I can understand that it is sung at the wake. I can understand that it is sung in the procession at the funeral, but why was it sung on the way to Kananelo? -- My understanding of this hymn is that a person will sing it only when this person has something which does not satisfy him or her feeling (30)

bad/...

bad about what had happened to him or to her.

Not necessarily when you are feeling religious? -- No necessarily that.

MR BIZOS : Whilst you were going along, did you notice anyone in the procession misbehaving in any way? -- No.

COURT : Could I just come back to this Senzeni na. When you sang it in the Apostolic Church, did they sing "Our only sin is that we are black"? -- No.

What words they sing then? -- The words which were used were "What have we done on this earth? That we have(10) to leave this earth, take along our belongings and leave this earth behind."

So, in fact all that was Apostolic about this song - well, let me first hear from you, what did you sing? Did you sing this Apostolic version of the song on your way to Kananelo or did you sing the other version, saying that our only sin is that we are black? -- I was singing this version of the Apostolic Church, the one saying that we must put together what belongs to us and leave.

So, on the way to Kananelo you were singing the Aposto-(20) lic version? -- We were singing that version of the Apostolic Church.

All of you? -- Yes.

MR BIZOS : Did you see or hear anyone misbehaving ...

ASSESSOR (MR KRUGEL) : We have got that.

COURT : The answer was nobody misbehaved I think. -- The answer was no.

MR BIZOS : Did you see anyone screaming and jumping about or any women picking up their skirts at the policemen? -- I would say no and explain it further by saying I did not (30) hear/...

hear anybody screaming, nor did I see anybody jumping around and lifting the skirts to the police, but what I can say is if that happened and a person screams, I would have looked in that direction to see what is the cause why this person is screaming or shouting without to see the dancing and the lifting of the skirts, but because I did not look and there is nothing which attracted my attention in that direction, then I would say if that was done it must have been done by quiet people.

When the funeral procession reached the cemetery, did(10) you go near the grave or did you remain some distance away? -- I was not quite near the grave. I was some distance away, but within the hearing distance when the minister was preaching or saying whatever he was saying.

Could we hear what the minister was saying? -- Yes, I heard what he said.

Can you recall whether there was only one minister? -- I saw two of them.

And after the priest or priests said what they have to say, did anyone else have anything to say or do? -- After(20) the minister said what he was saying, Mr Lekota also had something to say.

Did you know Mr Lekota? -- Yes.

Where did you know him from? -- I had seen his photo in the newspapers.

Did you hear what Mr Lekota had said? -- Yes, I heard what he said.

Do you remember what he said? -- Yes, I do remember what he said.

Please tell us? -- In his address he said the following,(30) that/...

that he was passing condolences to the family of the deceased and added the following that "I heard about what happened in the district of Maokeng in the past weeks." He further said that even though the police did not do the correct thing by shooting teargas into the children, but that in itself did not justify the damaging of the shops. He further said in future whenever there is something disturbing you, something you are not satisfied about, you are to go to the person who caused all that, talk to that person about what makes you feel bad in what that person did. He further(10) said the time for this funeral was stipulated and limited to a certain point. It is now about time that we disperse because otherwise we are going to be out of time and therefore requested the people to disperse. That is what he said.

Was Mr Lekota the only person who spoke at the funeral?
-- No, Mr Bloem also had something to say after Mr Lekota.

Did you know Mr Bloem? -- No, I did not know him.

What did he say and how did you come to find out that his name was Mr Bloem? -- With reference to his name as to how I came to know that he was Mr Bloem. I cannot quite(20) remember whether he introduced himself as Bloem or I heard from somebody else, but what he said further was that as Mr Lekota had said that the time was limited and it is therefore advisable for the people to start moving and requested that a number of about twenty people remain behind in order to complete the filling of the grave

Did you go away from the graveside? -- Yes, we then started moving.

Did you go out of the entrance of the cemetery? -- Yes, although something happened while we were just moving (30)

out/...

out of the gate.

What happened? -- While we were leaving just at the gate, I heard some noise behind me. In looking back I noticed that there was some smoke in the immediate vicinity of the grave from where we had just left.

And what did you do? -- I was amongst the group which one could say was the last to leave the grave. When all these happened I was almost in the immediate vicinity of the gate. Just after having left the grave-yard not far from the gate, the police were just outside the grave-yard(10) and also fired the tearsmoke while people were still climbing into the vehicles. We then at that stage started running away.

And where did you run to? -- I ran home.

Did you know Andrew Makhoko? -- Yes.

Was he still at school? -- Yes.

Which one? -- I would not say that with certainty, but if I am correct he was attending school at Phomolong.

Was that school involved in any way in the march or your action on the morning of the 11th? --No. (20)

COURT : But is Kananelo not at Phomolong? -- It is in the outskirts of Phomolong.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : Is there another school that is known as Phomolong School? -- Yes, Phomolong Higher Primary School.

COURT : Do you know where he was at school? -- I cannot say that with certainty, to say at which school he was.

So, could he have been at either Phomolong Higher Primary School or at Kananelo? -- No, he had not yet reached the standard, that is the lowest standard of Kananelo.

What was his age? -- About 15. (30)

Do/...

Do you know with any certainty when he was killed? --
No, I do not know.

Did you go to his funeral? -- Yes.

Did you go to the house of the deceased's parents? --
Yes, I did.

What was happening when you got there? -- I arrived
during the preaching by the minister.

And after the minister had preached, did anyone say
anything else? -- Yes.

Who and what did he say? -- It was Mr Bloem who was (10)
reading to us that there was time stipulation for that
funeral procession and a route to be followed by the same
procession.

Were there any other conditions that you recall? -- No,
not that I can remember.

Did the funeral procession set off after Mr Bloem had
spoken about these restrictions? -- Yes.

Did you again go all the way to the cemetery? -- Yes.

What position did you have this time? -- I was some
distance away from the grave this time. I was not close. (20)

Along the procession before we get to the graveside? --
I would say I was far to the back.

Was there singing again? -- Yes, there was some singing.

Which song? -- Nkosi Sikilele e Afrika was sung.

Anything else? -- Senzeni na was also sung.

Did anyone on this procession on the way to the funeral
misbehave themselves or himself? -- Not that I noticed of
that kind.

At the graveside did anyone speak? -- There was some
preaching by the minister at the graveside. (30)

Anyone/...

Anyone else? -- After that Mr Bloem got up. It was at that stage that I left.

Did you hear him say anything? -- No.

Is there any particular reason why you left? -- On realising that the police were present there again, I took a decision of leaving before anything happens similar to what had happened during the previous funeral.

Did you go home? -- Yes.

K1204

Did you stay at home? -- (Interpreter: The word used by the witness earlier when I interpreted it to mean that (10) I went home, is not correct. It has become clear now as a result of the last question by the defence. What she meant is that I went to a place where my mother lives. I am not staying there with her, instead of saying I went home.) I first went to my mother's place, that is where my mother lives. I am not staying with her, from then I proceeded to the home of the deceased after having left the grave-yard.

What did you do when you went to the home of the deceased? -- I washed my hands and then went on to where I live. (20)

Did you not stay to have any food? -- No, I did not.

Why? -- Well, it is because that is my practice. Usually whenever I attend a funeral I do not wait for food to be served.

COURT : Mr Bizos, since she left the cemetery, how is all this evidence relevant?

MR BIZOS : Because your lordship will hear what she heard and what she saw in relation to the deceased's home in the next couple of questions. Your lordship will remember from previous witnesses what happened at the home. (30)

COURT/...

COURT : Well, she said she washed hands and she did not stay for food.

MR BIZOS : When you left the deceased's home, did you hear or see anything? -- When I arrived at the deceased's home there were police vehicles already there and some were patrolling that area. As a result after that I went home which is nearby.

And whilst at home? -- Not long after I had arrived home I heard some noise outside. When we opened with the view to see what was going to happen outside, some three (10) old ladies came in and asked for permission to take cover there in the house and asked for some water as well to wash themselves.

Other than these three people, did you see other people outside? -- Yes, those were people who were running past the house.

What was the age group of the people that were running past the house? -- It was mixed, old and young.

COURT : I repeat my question. Why was this evidence led? It is common cause the police intervened at this funeral. (20) It is not necessary to lead that. She was not at this intervention. Since she left the cemetery, why was this evidence led?

MR BIZOS : I submit ... (Court intervenes)

COURT : Is it relevant and on what basis?

MR BIZOS : I submit with respect that it is not common cause on the basis that this witness has given the evidence. What the police evidence in relation to the 21st was, was not what the defence evidence is. The police evidence is that there was misbehaviour at the entry of the location (30)

at/...

at which Mr Lekota was put present and Mr Bloem was put present in a stone throwing incident. That is the only admission that I can recall that the police made in relation to the use of teargas. Subject to correction, your lordship will recall Mr Branders gave evidence in relation to the 21st. He put Mr Lekota there. He put him in the forefront of the attack and that the teargas was at the entry of the location and not at the house of the deceased, but I may be wrong, but this is my recollection and this is why the evidence was led. (10)

COURT : Yes, well, go ahead.

MR BIZOS : Did you go to the funeral of Rent Wolf? -- No, I did not go.

You told us that you were out of school for a couple of weeks? -- Yes .

When you went back to school, were there any discussions among the pupils at your school about the happenings? -- Yes.

Was there any talk about any organisation? -- Yes.

Which organisation was there talk about? -- MASO.

COURT : What does it stand for? -- Maokeng Students Organi-(20)
sation.

MR BIZOS : When did you hear about this organisation? -- As I said some two or three weeks after the incident, it is only then that we went to school. This could have been then either the end of February or the beginning of March, somewhere there.

COURT : Was this now a new association or did you for the first time hear of an existing organisation? -- I heard of its existence.

So, it was according to you in existence before the (30)
time/...

time or was it being founded? -- From what I understood at the time of these incidents is that this organisation was already in existence.

MR BIZOS : Did you know after you came back to school and you heard about this organisation, what this organisation wanted to do? What it was about? -- What I heard was that this organisation's aims and objects are to assist with the problems that were existing within the school children. That is assisting the school children themselves.

COURT : This is not obviously not with their homework? -- (10)
No.

MR BIZOS : What sort of assistance would that be? -- What was said was that this organisation was going to look into the problem of children who leave school because of lack of funds. Secondly it was also going to look into the problem of the shortage of text books in schools. That that was to receive attention.

Anything else that the organisation would concern himself with? -- And to look into the formation of the SRC and the circumstances. (20)

After you had heard of this organisation, were you invited to attend a meeting? -- There was a time when invitations were extended to all schoolgoing children to attend a meeting in Bodibeng School.

Can you remember when this was? -- If I still remember well, that could have been during the fifth month.

COURT : Of 1985? -- Yes.

MR BIZOS : Did you go such a meeting? -- Yes, I did.

Where was this meeting held? -- The meeting was held in one of the classrooms in Bodibeng School. (30)

COURT/...

COURT : During school hours? -- No.

MR BIZOS : When? In the late afternoon or in the evening?
-- I think some two hours after the school.

Was this invitation to pupils from just one school or a number of schools or all the schools? -- The children invited to that meeting were those from Bodibeng and Kananelo.

How many people turned up? -- It could have been about fifteen.

And was any decision taken at this meeting? -- Yes.

What? -- The decision was that there is going to be (10) a temporary committee which is to be elected which committee will have to look into notifying the school children about this organisation.

At the time that this meeting was held in the fifth month, did MASO have a constitution? -- No.

Was there any talk of a constitution at this meeting of fifty people? -- Yes.

Did anybody undertake any responsibility for a constitution? -- No, that was left in die hands of the elected committee, temporary committee who was going to look into (20) it.

Was there any talk at this meeting about COSAS? -- No.

COURT : Did you know what COSAS was? -- Not at that time. I did not know what COSAS is.

MR BIZOS : Was there any talk about the UDF? -- No.

Was a committee elected? -- Yes, a temporary committee was elected.

How many in number? -- We were eight to ten including myself.

COURT : You were either eight or you were ten or you were (30) nine/...

nine. How many were you? -- I do not quite remember. I would rather say may be ten.

MR BIZOS : And you were one of the ten? -- Yes.

Did this committee that you became a member of hold meetings thereafter? -- Yes, there were meetings after that.

How often were the meetings held? -- At least once in three weeks.

Did you attend all the meetings of this committee or only some? -- Some of these meetings I could not attend.

COURT ADJOURNS TILL 4 MARCH 1988.